

5941 SAYILI ÇEK KANUNUNDA BANKALARIN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Özgür ÇATIKKAŞ* - Hüsamettin DURAN**

ÖZ

“5941 Sayılı Çek Kanunu’nda Bankaların Yükümlülükleri” adını taşıyan çalışmada, amaç Çek Kanununda bankaların yükümlülüklerini belirlemek, bu yükümlülüklere uyulmaması durumunda hukuki ve cezai neticelerini ortaya koymaktır.

Bu çerçevede kıymetli evrak, kambiyo senetleri ve çeke ilişkin genel bilgiler verilerek, 3167 sayılı Kanunun eksikleri, 5941 sayılı Çek Kanunu’nun özellikleri, 6273 sayılı kanunla yapılan değişiklikler ve kanunun amacı üzerinde durulmuştur.

Çek Kanunu’nda bankaların hukuki ve buna ilişkin cezai yaptırımları, Türk Ticaret Kanunu’nun ilgili maddeleri ve 6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu’nda karşılık gelen maddeleri gösterilmeye çalışılarak, öğretilerdeki görüşler, Yargıtay kararları, yönetmelikler, Kanunun genel gerekçesi ve madde gerekçeleri ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır. Banka ve banka görevlileri dışında uygulanacak cezai veya idari hükümler çalışmanın dışında tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çek, Çek Kanunu, Bankaların Sorumlulukları.

* Yrd. Doç.Dr., Marmara Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, ozgurcatikkas@marmara.edu.tr

** Avukat, Türkiye Vakıflar Bankası, İstanbul Hukuk İşleri Müdürlüğü, husamettinduran@gmail.com

OBLIGATIONS OF BANKS IN THE CHEQUE LAW NO. 5941

Abstract

In this study, we aimed to point out the obligations of banks in the cheque law and introduce the legal and penal sanctions against them in case of the incomppliance for these obligations.

In this perspective, we informed general information commercial paper, commercial bill and cheque. Then we considered the deficiencies of the law no. 3167, the characteristics of the law no. 5941 about cheque operations and the aim of the modifications made in the law no. 6273.

We presented the legal and penal sanctions against the banks in the new cheque law with pointing out the concerned clauses in both the former Turkish Commercial Law and the new Turkish Commercial Law no. 6102, comments in the doctrine, the decisions of the supreme court and the directives in the light of the main aim of the law and legislative intentions of related clauses. The penal and administrative provisions on the non-bank institutions and people outside the banks are excluded from the scope study.

Keywords: Cheque, cheque law, obligations on banks.

GİRİŞ

Çek, Türk hukukunda kambiyo senetleri başlığı altında düzenlenmiş ve kambiyo senedi kabul edilmiştir. Çek, poliçe ve bono gibi bir kredi aracı olmayıp; "ödeme aracı" olması nedeni ile kambiyo senetleri içinde en çok tercih edilen senettir.

Kısa ibraz süresi, vadenin olmaması ve tedavül kabiliyeti nedeniyle para gibi nakit ihtiyacını gidermekte, paranın taşınmasına ilişkin zorlukları ve rizikoları ortadan kaldırmakta, belli bir oranda kalsa da bankalara karşılıksız her çek yaprağı için mali sorumluluk yüklenmiş olması çeki tercih edilir kılmaktadır.

Karşılıksız çek, 3167 Sayılı Kanunda ayrı bir suç tipi olarak düzenlenerek yaptırıma tabi tutulmuş, ancak değinileceği üzere

anayasal tartışmalar, karşılıksız çek suçundan mahkûmiyetlerin fazlalığı, ekonomik krizlerin etkisi ve mahkemelerin iş yükü sebepleriyle cezai müeyyide, 5941 sayılı Çek Kanunu'nda 6273 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle idari yaptırıma dönüştürülmüştür.

Çekin bir ödeme aracı olması yanında, ileri tarihli olarak keşide edilmesinin yaygın olarak kullanılması ve bu hususun Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve 3167 Sayılı Kanunda düzenlenmemiş olması, ekonomik krizler nedeniyle karşılıksız çek suçu nedeniyle mahkûmiyetin çok fazla olması, karşılıksız çek suçuna ilişkin hapis cezasının Anayasaya ve insan haklarına aykırılık sorunu ve 3167 sayılı Kanun'un yeni ekonomik gelişmelere cevap verememesi nedeniyle yeni bir kanuna ihtiyaç duyulmuştur. Bunun neticesi olarak 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun" kaldırılarak 5941 sayılı Çek Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yeni Çek Kanunuyla çeklere TTK'dan ayrı yeni şekil şartları getirilmiş, bankalara yeni bir takım sorumluluklar yüklenmiş ve var olan sorumlulukları artırılmış, böylece çek kullanımı denetim altına alınırken, bankaların da daha seçici ve sorumlu davranması sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda öncelikle kıymetli evrak ve özellikleri, kambiyo senetleri ve özellikleri üzerinde durulmuştur. Çekin niteliği ve unsurları hakkında bilgi verilerek konuya giriş yapılmış, 3167 sayılı "Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanunun" eksikleri ve bu kanuna yöneltilen eleştiriler, 5941 sayılı Çek Kanunun çıkarılmasına duyulan ihtiyaç, yeni çek kanunun özellikleri, yeni çek kanunun getirdiği yenilikler, 6273 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikler ve kanunun amacı üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın son bölümünde ise 6273 Sayılı Kanunla değişik 5941 sayılı Çek Kanununda bankaların sorumlulukları, hukuki ve cezai yükümlülükleri üzerinde durulmuş ve özellikle çek hesabı açılması, çek defteri verilmesi, çekin karşılıksız çıkması, hamiline çek hesapları, tacir çekleri, araştırma yükümlülüğü, bildirim yükümlülüğü ve bankalara ilişkin cezai hükümler üzerinde durulmuştur. Bankalar ve banka görevlileri dışında uygulanacak cezai veya idari hükümler çalışmanın dışında tutulmuştur.

Bu çerçevede TTK'nun ilgili maddeleri ve 6102 sayılı Yeni Türk Ticaret Kanunu'nda (YTTK) karşılık gelen maddeleri gösterilmeye çalışılmış, 5941 sayılı Çek Kanununda bankaların sorumlulukları, öğretideki görüşler, yargıtay kararları, yönetmelikler, kanunun genel gerekçesi ve madde gerekçeleri ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

KIYMETLİ EVRAK VE ÖZELLİKLERİ

Kıymetli evrakın tanımına, TTK 557. maddede (YTTK m. 645) yer verilmektedir: *"Kıymetli evrak öyle senetlerdir ki, bunlarda mündemiç olan hak senetten ayrı olarak dermeyan edilemediği gibi başkalarına da devredilemez."*

Kanuni tanım, kıymetli evrakın birinci kavramsal unsurunun *"senet"* (Bahtiyar, 2010:1) olduğunu diğer bir deyişle *"evrak"* (Poroy ve Tekinalp, 2007:19) (kâğıtlar) olduğunu, kâğıtsız kıymetli evrakın düşünülmemeyeceğini ortaya koymaktadır. *"Hak"* ile bir özel hukuk hakkı kastedilmiştir. (Bahtiyar, 2010:2; Poroy ve Tekinalp, 2007:19) *"Mündemiç"* sözcüğü, hakkın kâğıdın içinde yer aldığı, başka bir deyişle, hakkın evraklandığı, yani hak ile kâğıdın (senedin) birbiriyle kaynaştığı (Poroy ve Tekinalp, 2007:19), sıkıca bağlandığı (Bahtiyar, 2010:2), kâğıdın ve hakkın çoğu kez aynı yazgıya tabi tutulacakları şekilde birbirine bağlandıkları, hak ile kâğıdın bir bakıma özdeşleştiği anlamına gelmektedir (Poroy ve Tekinalp, 2007:19), Kâğıt ile hak arasındaki bağlılık, hakkın kâğıtsız (senetsiz) devredilememesi ve dermeyan olunamaması sonucunu doğurmakta, yani hakkın devri senedin devri ile yapılabildiği gibi hakkın aranması da kâğıdın (senedin) ibrazıyla mümkün olabilmekte, ödeme veya daha geniş bir deyişle ifa, kâğıda (senede) karşı olabilmektedir (Poroy ve Tekinalp, 2007: 20).

1. Kıymetli Evrakın Nitelikleri

Kıymetli evrak, temel ilişkiden soyutlanmış, devredilebilir hakkın temsil edildiği, sıkı şekil şartlarına bağlı ve zilyetliğinin devri ile devredilebilen evraktır. Buna göre; *kıymetli evrakın devredilebilirlik niteliği*, iktisadi hayatın ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlara ilişkin senetlerin

yerine getirdiği fonksiyondan doğmaktadır. Kıymetli evrakta mündemiç olan hak bir özel hukuk hakkıdır (Poroy ve Tekinalp, 2007:22). Kıymetli evrak, ekonomik değer taşıyan ve tedavül kabiliyeti olan bir hak içermelidir (Bahtiyar, 2010:4).

Kıymetli evraktaki hakkın dermeyanı ve devri senetle mümkün olabildiğinden, hamilin senedi elinde bulundurması diğer bir deyişle *senedin zilyedi olması şarttır* (Poroy ve Tekinalp, 2007:23). Hak, senet olmaksızın devredilemez ve bir başkasına karşı ileri sürülemez (Bahtiyar, 2010:4).

Soyutluluk, kıymetli evrak niteliği taşıyan bir senette mündemiç olan hakkın temel ilişkiden bağımsızlığını (soyutluluğunu) ifade eder (Poroy ve Tekinalp, 2007:27). *Soyut kıymetli evrak*, sebebini göstermeyip, temel ilişkiden bağımsızdır. Başka ifadeyle dayanağı bizzat kendisidir. Böyle olunca alacaklı, bir uyuşmazlık durumunda hakkını ve iddiasını yalnızca bu senede dayandırabilir. Ayrıca, senedin içerdiği hak, temel ilişkiden bağımsız olarak devredilebilir (Bahtiyar, 2010:8).

Sıkı şekil şartları en katı biçimde kambiyo senetlerinde görülür (Poroy ve Tekinalp, 2007:31). Kanun koyucu, kıymetli evrakın devrini kolaylaştırmak ve tedavül güvenliği sağlamak düşüncesiyle ağır şekil şartları koymuştur (Bahtiyar, 2010:8). Kıymetli evrak sınıfına giren senetlerin keşideleri, devirleri, teminat verilmesi ve kaybolmaları halinde iptalleri, kanunen şekil şartlarına tabi tutulmuştur. Söz konusu işlemler, aranan şekillerde yapılmadıkları takdirde ya hüküm ifade etmezler ya da istenilen sonucu sağlamazlar. Şekil çoğu kez geçerlik şartıdır (Poroy ve Tekinalp, 2007:19).

2. Kambiyo Senetleri ve Ortak Özellikleri

Kambiyo senetleri, belli bir miktar paranın kayıtsız şartsız ödenmesini içeren senetlerdir (Dündar, 2008:37). İçerdikleri hakkın türü açısından yapılan kıymetli evrak sınıflandırmasında, bir para alacağını temsil eden senetlerden poliçe, bono ve çek, kambiyo senetleri olarak anılır (Reisoğlu, 2003:9; Bahtiyar, 2010:36). Eski Ticaret Kanunu'nda bunlar "senedât-ı ticariye" adı altında hükme bağlandığından bugün de poliçe, bono ve çek yaygın biçimde "ti-

carî senet" olarak isimlendirilmektedir (Reisoğlu, 2003:9). Kıymetli evraka ilişkin sayılan nitelikler, kambiyo senetleri için de geçerlidir.

Kambiyo senetleri, diğer kıymetli evrak gibi sıkı Şekil Şartlarına bağlıdır (TTK m. 592, 598/II, 599, 622/III [YTTK m. 680, 686, 687, 710]). Kambiyo senetleri kanunen emre yazılı senetlerdir (TTK m. 593, 690, 697/I [YTTK m. 681, 778, 785]) . Mucerrerlik ilkesi kambiyo senetleri için de geçerlidir (TTK m. 583, b2 688 b2, 692 b2 [YTTK m. 671, 776, 780]). Kambiyo senetleri para alacağını iğerirler (TTK m. 583, b2 688 b2, 692 b2 [YTTK m. 671, 776, 780]). Kambiyo senetlerinde imzaların istiklali ilkesi geçerlidir (TTK m. 589 [YTTK m. 677]).

Kambiyo senetlerinde hak, senetle birlikte doğar. Kambiyo senetlerinde imzası bulunanlar, kendisinden sonra gelenlere karşı mütessesilen sorumludurlar (TTK m. 636 [YTTK m. 724]). Emre ve hamiline yazılı kambiyo senetlerinde kiŐisel defiler, üçüncü kişilere karşı kural olarak ileri sürülemez (TTK m. 599, 737 [YTTK m. 687, 825]). Kambiyo senetlerinin takibi özel usullere tabidir¹.

3. Çek ve İktisadi İşlevleri

Çek, bankalar tarafından çıkarılan ve hesap sahibinin bankadaki hesabından dilediği kişilere ödeme yapmasına olanak sağlayan bir kambiyo senedir (Çeker, 2002:1). Ekonomik açıdan çek, nakit kullanılmaksızın ödeme yapılmasını sağlayan bir ödeme aracıdır (Bahtiyar, 2010:107). Oysa poliçe ve bono kredi aracıdır (Bahtiyar, 2010:108). Buna göre çek, kanunda öngörölmüş sıkı Şekil Şartlarına bağlı olarak keşide edilmiş, para ödeme amacına özgülönmüş, yazılı ve soyut bir havale olarak tanımlanabilir (Poroy ve Tekinalp, 2007:251).

Çek ile yapılan ödemelerin muhatap kayıtlarından takibi ve ispatının kolaylığı yanı sıra, paraya nispetle ödemelerde sürat, güvenlik ve kesinlik sağlaması (Kendigelen, 2006:18) ve taşıma ve saklama rizikolarına karşı güvenli olması (Poroy ve Tekinalp, 2007:252) kullanımını yaygınlaŐtırmıŐtır.

¹ Bkz. İcra ve İflas Kanunu md. 167 vd.

Çekin uygulamada bir kredi aracı olarak kullanıldığı da bir gerçektir. Nitekim kısa ibraz süreleri içerisinde dahi tedavül etmesi mümkün olduğu gibi, keşide tarihi olarak ileri bir tarihi ihtiva eden çeklerin de tarafların anlaşmaları doğrultusunda üzerinde yazılı tarihten itibaren hesaplanacak ibraz süresinin sonuna kadar bir kredi aracı olarak kullanılması mümkündür (Kendigelen, 2006:17).

Nitekim 5941 sayılı Çek K. madde 3/8'e göre ileri tarihli çekte, ileri tarihli ibraz süresinden önce ibraz edilen çekle ilgili olarak hukuki takip yapılamayacak, yine madde 5/1'e göre de karşılıksız işlemi ancak çekin üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihine göre kanuni ibraz süresi içinde yapılabilecek, düzenleme tarihinden önce ibraz ve karşılıksız işlemi yapılamayacaktır. 6273 Sayılı Kanun² değişikliği ile Çek K.'na eklenen geçici 3. maddenin 5. fıkrası gereğince, 31.12.2017 tarihine kadar üzerinde bulunan düzenleme tarihinden önce çekin ödenmek için muhatap bankaya ibrazı geçersizdir. Ancak bu tarihten sonra üzerinde yazılı bulunan düzenleme tarihinden önce bankaya ibraz edilen çekin karşılığının bulunması durumunda ödenmesine bir engel yoktur.

Bu aynı zamanda çeke teminat işlevi de sağlamaktadır. TTK hükümleri dikkat alındığında çekin görüldüğünde ödenecek olması teminat işlevi için elverişsiz olmasına neden olmakla beraber, Çek K. hükümleriyle ileri tarihli çek koruma altına alınmakta ve çekin teminat işlevi artmaktadır.

Çek kullanımı keşidecinin yanı sıra, tedavüldeki nakit paranın belirli mali kuruluşlar nezdinde toplanması ve giderek kaydi para olarak kullanılmasına olanak sağlaması suretiyle, gerek bu kuruluşların, gerek ülke ekonomisinin yararına da sonuçlar doğurur (Kendigelen, 2006:19). Kaydi para niteliği taşıdığı ve ülke ekonomisi, para sistemi ve emisyon hacmi üzerinde olumlu etkileri bulunduğu için devlet de çek kullanımını teşvik etmektedir (Bahtiyar, 2010:108).

² 31.1.2012 Tarihli 6273 Sayılı Çek Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, Resmi Gazete, Sayı: 28193 (Mükerrer)

4. Çekin Hukuki Niteliği

Çek bir kıymetli evrak türü olan kambiyo senedir. Bu nedenle çek, kambiyo senetlerinin özelliğini taşıdığı gibi, kıymetli evrakla ilgili hükümler çek için de geçerlidir. (Reisoğlu, 2003: 22; Kendigelen, 2006: 33) Kıymetli evrakın nitelikleri olan devredilebilirlik, zilyetlik, soyutluluk(mücerretlik) ve şekle bağlılık ilkeleri aynı zamanda kıymetli evrak olan çekin de özellikleridir. Çek, kanunda öngörülmuş sıkı şekil şartlarına bağlı olarak keşide edilmiş, para ödeme amacına özgülenmiş, yazılı ve soyut bir havaledir (Poroy ve Tekinalp, 2007: 251).

Çek aynı zamanda kanunen emre yazılı bir kıymetli evraktır (Reisoğlu, 2003: 22; Kendigelen, 2006: 33). Diğer bir deyişle, çek sadece nama yazılı olarak düzenlenmiş olsa bile, emre yazılı niteliğini koruyacaktır (TTK 697/1-1[YTTK 785]) (Reisoğlu, 2011: 39). Bununla birlikte çekin nama ya da hamiline yazılı olarak keşide edilebilmesine de bir engel yoktur (TTK 697/1-2,3[YTTK 785]) (Kendigelen, 2006: 34).

Çek bir ödeme aracıdır. Bu hususu açıkça düzenleyen bir yasa hükmü yoktur. Ancak çekin muhataba ibrazında ödenecek bir senet olması ve teminat cirosu ile ciro edilememesi bu niteliğini açıkça ortaya koymaktadır (Reisoğlu, 2003: 25). Çek bir kredi aracı değil, bir ödeme aracı olduğundan (Kendigelen, 2006: 37) Yargıtay³, borç itfa etmek dışında bir maksatla çek çekilmesi halinde, bu hususun ispatı külfetinin keşidecinin üzerinde olduğunu kabul etmiştir (Poroy ve Tekinalp, 2007: 252; Kendigelen, 2006: 38; Reisoğlu, 2011: 40).

5. Çekin Kanuni Unsurları

Bir senedin çek olarak nitelendirilebilmesi için bulunması gereken unsurlar TTK m. 692 (YTTK 780)'de sayılmış ve eksiklik halinde tamamlayıcı unsurlara ise TTK 693(YTTK 781). maddede yer verilmiştir⁴.

³ HGK 24.12.1969, 1183/3345

⁴ HGK 9.5.1984 E. 1982/12-579 K. 1984/524

Bir senedin çek olarak nitelendirilebilmesinin ilk şartı “çek” kelimesini ihtiva etmesidir (Kendigelen, 2006: 72). “Çek” başka dilde yazılmış ise o dilde “çek” karşılığı olarak kullanılan kelimeyi içermelidir (Poroy ve Tekinalp, 2007: 255; Eriş, 2004: 23). “Çek” kelimesi hangi dilde yazılıyorsa kısaltılmadan yazılmalıdır (Reisoğlu, 2003: 49). TTK m. 692 b.1 (YTTK 780) “çek” kelimesinin senet metninde bulunması gerektiği şartını koymamıştır. Oysa gerek Cenevre Yeknesak Kuralları (CYK)’nın 1. maddesinde gerek kaynak İsviçre BK m. 1100’de bu şart aranmıştır (Poroy ve Tekinalp, 2007: 255).

Çekin kayıtsız şartız bir meblağı ihtiva etmesi zorunludur (Reisoğlu, 2003: 50). Ödenmesi gereken bedel, yazı veya rakam yahut yazı ve rakam olarak birlikte üzerinde gösterilir (Eriş, 2004: 25). Senette çeşitli meblağ gösterilmişse hangisine itibar olunacağı hakkında poliçedeki hükümler uygulanır (TTK m. 730 b.2 [YTTK 818], TTK m. 588[YTTK 676]) (Poroy ve Tekinalp, 2007: 255).

Türk Ticaret Kanunu’na göre çek muhatabı olarak mutlaka bir banka gösterilmelidir (Reisoğlu, 2003: 51). Nitekim TTK’nun 694 (YTTK 782). maddesi “Türkiye’de ödenecek çeklerde muhatab olarak ancak bir banka gösterilebilir.” ifadesiyle bunu açıkça düzenlemektedir. Ayrıca, “Banka” tâbirinden maksadın, Bankalar Kanununun hükümlerine tabi olan müesseseler olduğu TTK 727 (YTTK 815). maddesinde ifade edilmiştir. Öte yandan çekte muhatap olma ehliyetini haiz bankalar ancak bir anonim ortaklık şeklinde örgütlenebileceklerinden (Ban K. 7/1.a), çekte başkaca bir tüzel kişinin ve özellikle bir gerçek kişinin muhatap olması mümkün değildir (Kendigelen, 2006: 79). Kalkınma ve Yatırım Bankaları mevduat kabul etmedikleri sürece çek hesabı açamayacaklarından bu bankalara hitaben çek keşide edilemeyecektir (Reisoğlu, 2003: 51).

Çekin ödeme yeri ibraz sürelerinin belirlenmesinde ve uygulanacak hukukun tespitinde önem arz etmektedir. Ancak belirtilmemesi durumunda TTK 693. (YTTK 781) maddede belirtilen tamamlayıcı hükümlere göre muhatabın yanında yazılı olan yer ödeme yeri olarak kabul edilecektir (Kendigelen, 2006: 81; Poroy ve Tekinalp, 2007: 256). Muhatap bankanın unvanının yanında bir yer belirtil-

memişse bu durumda muhatabın genel merkezinin bulunduğu yer ödeme yeri olarak kabul edilecektir (Eriş, 2004: 27).

Çekte ibraz süresinin on gün veya bir ay olması keşide yerine göre belirlendiğinden keşide yeri olmayan bir senet çek değildir (Reisoğlu, 2003: 54). Yine tamamlayıcı hüküm olarak TTK 693. (YTTK 781) maddeye göre keşide yeri gösterilmemişse, keşidecinin ad ve soyadının yanında bulunan yer, keşide yeri sayılır (Poroy ve Tekinalp, 2007: 257). Nitekim Yargıtay kararları da bu yönde istikrar kazanmıştır⁵. Çekte keşide gününün bulunması esaslı ve zorunlu bir şarttır. Tarihin takvim günü olarak (Poroy ve Tekinalp, 2007: 257) gün, ay ve yıl şeklinde gösterilmesi gerekir (Kendigelen, 2006: 84). Keşide günü; çekin ibraz edilebileceği sürenin hesaplanması açısından vazgeçilmez zorunlu unsurdur (Reisoğlu, 2003: 52). Yargıtay uygulamasında imkânsız tarihleri geçersiz saymıştır⁶.

Çekin geçerliliği keşideci tarafından imza edilmesine bağlıdır (Reisoğlu, 2003: 59). Bu bağlamda bir senedin çek, en azından "açık çek" olarak nitelendirilebilmesi için, şüphesiz ön yüzünde ve metni tümüyle kapsayacak şekilde keşide eden kişinin imzasını taşıması şarttır (Kendigelen, 2006: 97). Çekteki imzanın keşideci yani borçlu tarafından el yazısı ile atılması gerekmektedir (Eriş, 2004: 30).

Türk Ticaret Kanunu'nda sayılan zorunlu şekil şartları arasında Vergi Kimlik Numarası bulunmamasına rağmen, 4814 sayılı kanunla değişik 3167 sayılı kanunun 3/2. maddesiyle vergi kimlik numarasının bulunması zorunluluğu getirilmiştir (Reisoğlu, 2003: 57; Kendigelen, 2006: 101). Her ne kadar maddede, vergi kimlik numarasının bulunmamasının çekin geçerliliğini etkileyeceği düzenlenmişse de; Yargıtay Hukuk Dairesi kararlarıyla vergi kimlik numarasının bulunmaması çekin geçerliliğini etkileyen bir zorunluluk unsuru olmadığı istikrar kazanmıştır⁷. Ancak vergi kimlik numarasının bulunmamasının çekin geçerliliğini etkileyeceği yönünde Ceza Dairesi

⁵ HGK 4.6.2008 E. 2008/12-416 K. 2008/416

⁶ CGK 13.2.1996 E. 1995/10-378 K. 1996/13

⁷ HGK. E. 2005/12-357 K. 2005/363 T. 8.6.2005, Y12. HD. E. 2005/16626 K. 2005/20335 T. 20.10.2005

kararları mevcuttur⁸. Hukuk Genel Kurulu bunu, düzenlemenin muhatabının bankalar olmasına bağlamıştır⁹.

5941 sayılı Çek K. 2/7-ç maddesinde gerçek ve tüzel kişinin vergi kimlik numarasının yazılacağı belirtilmişse de; aynı maddenin 9. fıkrasında TTK'da belirtilen unsurlara uyması kaydıyla bu maddede belirtilen koşullara aykırılığın çekin geçerliliğini etkilemeyeceği ifade edilmiştir.

6. Çekin Bazı Özellikleri

Lehine çek keşide edilen *lehtar*, TTK 692. (YTTK 780) maddesinde sayılan yasal unsurlar arasında bulunmamaktadır. Çekte lehtar gösterilebilir, ancak gösterilmemesi bir eksiklik yaratmaz, çünkü bu takdirde çek hamiline yazılı çek sayılır (Poroy ve Tekinalp, 2007: 262; Bahtiyar, 2010: 122). TTK 697. (YTTK 785) maddesine göre çek, hamiline düzenlenebilir.

Yasa koyucu çeki para gibi bir ödeme vasıtası olarak düşünmüştür (Reisoğlu, 2003. 131). Bu nedenle çekte vade yoktur. Çek, görüldüğünde ödenir (Poroy ve Tekinalp, 2007: 258; Bahtiyar, 2010: 122; Eriş, 2004: 211) TTK m. 707/f.1(YTTK 795). Ancak 5941 sayılı Çek K.'nun 3/8. maddesi gereğince, düzenleme tarihinden önce ibraz edilen bir çekin kısmen veya tamamen karşılıksız çıkması durumunda, bu çek hakkında hukuki takip yapılamaz. Hu-

⁸ Y10.CD 27.4.2010 E. 2008/5361 K. 2010/9715, Y10.CD 2.3.2010 E. 2007/25073 K. 2010/4519, Y10.CD 26.1.2010 E. 2007/23169 K. 2010/1243

⁹ HGK 8. 6. 2005, 2005/12-357 2005/363 aktaran, Mahmut BİLGEN, "5941 Sayılı Çek Kanunu ve Uygulamalar", **5941 sayılı Çek Kanunu Paneli**, Ankara, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2010 s. 13 vd., http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/cek_mahmut_bilgen.pdf
"...4814 s. K. ile değişik 3.madde, keşidecinin vergi kimlik numarasını, sadece 3167 s. Kanunun düzenleme ve uygulama alanıyla sınırlı biçimde, çekin geçerlilik koşulu olarak öngörmüştür. Bu düzenlemelerin asıl hedefi ve muhatap banka ile o bankadaki çek hesabının sahibi arasındaki ilişkiye yönelik sonuçlar doğuracağı kabul edilmelidir. Nihayet; özellikle 3/3. maddedeki "...Türk Ticaret Kanununun 692 nci maddesinde belirtilen unsurları taşımayan senetler bu Kanun kapsamında kabul edilmez..." hükmüyle, Kanun koyucunun, bir çek keşidecinin 3167 s. K. çerçevesindeki cezai sorumluluğu ile, aynı çekten dolayı yetkili ve meşru hamil durumunda bulunan kişinin çek bedeline yönelik talep haklarının birbirinden ayrı esaslara bağlanmasını amaçlamış olup olmadığı, ceza hukukunu ilgilendiren bir sorun..."

kuki takip yapılabilmesi için üzerinde yazılı düzenleme tarihine göre ibraz süresi içerisinde ibraz edilip; kısmen veya tamamen karşılıksız çıkması gerekmektedir.

Çek, muhatap bankaya süresinde ibraz edildiğinde karşılığı varsa ve ödemeye engel herhangi bir durum yoksa ödenir. Çekin ibrazı, çekin arkasına yazılan bir kayıtla ve tarihle kanıtlanmalıdır. Çekin muhatap bankaya ibrazında, çekin arkasına ibraz tarihinin muhatap bankaca yazılıp imzalanması gerekmektedir (Bkz. 3167 Sk. m. 5 ve 5941 Sk. m. 3/4). Tarih yazılı değilse geçerli ibraz yoktur (Poroy ve Tekinalp, 2007: 259)¹⁰. İbraz süreleri uzatılamaz ve kısaltılamaz. Çekin içerdiği bu tür kayıtlar yazılmamış hükmünde olup, senedin geçerliliğini etkilemez (Poroy ve Tekinalp, 2007: 259).

Çek, ciro ve teslim yoluyla devredilebilir. TTK m. 700(YTTK 788). madde düzenlemesine ve poliçenin çeke uygulanacak ciro hükümlerine bakıldığında (TTK m. 730, 597[YTTK 818, 685]) çek, hamiline yazılı ise çekin teslimi ile diğer bir değişle zilyetliğin devri ile el değiştirmekte (Poroy ve Tekinalp, 2007: 258; Reisoğlu, 2003: 158; Kendigelen, 2006: 175; Eriş, 2004: 143), emre yazılı ise ciro ve çekin yani zilyetliğin devri gerekmektedir (Poroy ve Tekinalp, 2007: 258; Reisoğlu, 2003: 158; Kendigelen, 2006: 155; Eriş, 2004: 143). Çek niteliği gereği emre yazılı olduğundan, nama yazılı çek üzerinde "veya emrine" yahut benzer bir ibare olmasa da çek ciro yoluyla devredilebilecektir (Reisoğlu, 2003: 158).

7. 5941 Sayılı Çek Kanunu'na Genel Bakış

Çeke ilişkin cezai düzenleme, Cumhuriyetten önce Osmanlı İmparatorluğu'nda 20.4.1914 tarihli Çek Kanunu'nun, Evrakta Sahtekârlığı düzenleyen Ceza Kanun-u Hümayunu'nun 155. maddesine yollamasıyla yapılmış ve düzenlenen ceza, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasıdır. 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanun yürürlüğe girmeden önce, çeke uygulanan hükümler, TTK ve Türk Ceza Kanunu (TCK) hükümleridir. Çekin şekli, düzenlenmesi, ibrazı ve ödenmesi

¹⁰ Y12.HD 15.3.2007 E. 2007/3871 K. 2007/4796

gibi hususlarda 6762 sayılı TTK'nun çeki ve kıymetli evraka ilişkin hükümleri uygulanmaktaydı. Yine karşılıksız çeklere ilişkin bir düzenleme olmadığından Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin 17.01.1929 Tarih ve 471 Sayılı Yorum Kararı çerçevesinde karşılıksız çek keşide eden failer hakkında "Dolandırıcılık" suçunun unsurlarının bulunup bulunmadığına bakılmaktaydı (Feyzioğlu, 2011: 15)¹¹.

Müstakil bir Çek Kanunu ihtiyacına binaen 3167 Sayılı Kanunun kabulüyle karşılıksız çek keşide etme fiili ayrı bir suç olarak düzenlenmiştir. 3167 sayılı kanun, zaman içerisinde ortaya çıkan ihtiyaçlara binaen çeşitli değişikliklere uğramış¹², ancak asıl büyük değişiklik 26.02.2003 tarih ve 4814 Sayılı Kanunla¹³ yapılmıştır. 4814 Sayılı Kanunla yapılan değişiklik, kanunu tamamen yenileyecek boyutta yapılmış ve 1. ve 12. maddesi haricindeki tüm maddeleri değiştirilmiştir. Ayrıca kanuna 16a, 16b ve 16c maddeleri eklenmiştir.

Diğer taraftan ekonomik suça ekonomik ceza verilmesi gerektiğine ilişkin tartışma Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde sürmüştür. 5941 sayılı Çek Kanunu tartışmaları bitirememiş ve neticede iki yıl sonra 6273 sayılı kanunla değişikliğe uğramıştır.

Tüm bu gerekçelerin ötesinde, yeni bir Çek Kanununa ve yaklaşıma ihtiyaç olduğu, çek suçundan yargılananların sayısına ve dava sayılarına bakıldığında daha iyi anlaşılabilir. 01.01.2009 tarihi ile 31.12.2009 tarihi arasında Çek Kanunundan kaynaklanan suçlardan verilen mahkûmiyet kararı 451.743 mahkûmiyet kararıdır¹⁴.

¹¹ Y. 6.CD, 20.1.1976, E. 196/274, K. 1976/320, Cevat ÖZEL, Yargıtay Ceza Daireleri ve Genel Kurul İçtihatları, İstanbul 1988, s. 449 aktaran Prof.Dr. Metin FEYZİOĞLU, http://www.internethukuk.com/index.php?option=com_content&view=article&id=67:sozlemeden-kaynaklanan-yuekuemlueluekler-nedeniyle-huerriyetin-kstlanmas&catid=49:ceza-hukuku&Itemid=82&limitstart=2 (20/08/2011) s.15

¹² 14.01.1993 Tarih Ve 3863 Sayılı Kanun(RG 26.01.1993 Tarih 21477 Sayı) İle 02.04.1998 Tarih Ve 4358 Sayılı Kanun (RG 04.04.1998 Tarih 23307 Sayı)

¹³ RG 08.03.2003 tarih ve 25042 sayı

¹⁴ Adli Sicil Ve İstatistik Genel Müdürlüğü, http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2009/ceza/ceza8.pdf

8. 5941 Sayılı Çek Kanunu'nun Temel Özellikleri ve Getirilen Yenilikler

Çek Kanunuyla, önceki yasalardan farklı olarak daha geniş ve farklı hedefler tespit edilmiştir. Mali disiplinin sağlanması, genel ekonomiye katkı sağlanması, sahibini perdeleme amaçlı hesaplara engel olunmak, karapara ve terörün finansmanının önlenmesi gibi yeni amaçlar ve hedeflere yer verilmiştir. Bunların isabetli olup olmadığı tartışmaya açıktır (Malkoç, 2010: 1).

Kanunun amaçları arasında öngörülen "kayıt dışı ekonominin denetim altına alınması", "terörün finansmanının önüne geçilmesi" ve "kara paranın aklanmasının engellenmesi" gibi kanunun hukuki niteliğinin amacıyla bağdaşmayan işlevlerin yüklenmesi eleştirilmiştir (Kaçak, 2010: 3). Çekin ödeme aracı niteliği gereği piyasada önemli bir yeri olmakla birlikte, kara paranın aklanmasının önlenmesi ve terörün finansmanının engellenmesi gibi tamamen mali konuların amaçlanması, çekin güvenilirliğinin ve hamillerin korunması olan asıl amacını aştığı belirtilmiştir (Pulaşlı, 2010: 8) ve çek hukukuna ilişkin özel bir yasanın kamu hukukuna ilişkin düşüncelerle düzenlenmesi eleştirilmiştir (Kaçak, 2010. 3; Pulaşlı, 2010: 8).

5941 sayılı kanuna birçok eleştiri getirilmiş ancak en fazla eleştirilen husus, karşılıksız çek düzenleme fiiline öngörülen adli para cezasıdır. Çek Kanununda değişiklik yapan 6273 Sayılı Kanunla adli para cezası kaldırılmıştır. 6273 sayılı Kanunun genel gerekçesinde Anayasanın 13. maddesinde ifadesini bulan "temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesine" atıf yapılmış ve "ceza hukuku işlemleri yapılmasıyla sağlanması beklenen yarar ve verilmesi imkân dâhilinde olan zarar arasında bir oranın bulunması, hukukî veya idarî sorumluluğun yeterli olduğu durumlarda adlî nitelikteki cezalar verilmemelidir."¹⁵ denilerek ölçülülük ilkesi üzerinde durulmuştur.

Bunun yanında "Ceza hukukunun son dönemde gelişen ve yukarıdaki açıklamalarla yakından ilgili olan önemli ilkelerinden biri de "ekonomik suça ekonomik ceza verilmesi" dir. Buna göre, ekonomik

¹⁵ TBMM, Dönem: 24, Yasama Yılı: 2, Sıra Sayısı: 137, sh. 4 vd.

nitelikteki suçların yaptırımı hapis cezasından ziyade ekonomik yaptırımlar şeklinde olmalıdır.” denilerek ceza adaleti üzerinde durulmuştur.

Kanunun genel gerekçesinde kanun koyucu ayrıca, Anayasanın 141. maddesi gereğince “davaların mümkün olan en az masrafla” ve “en kısa sürede” tamamlanması gerektiği belirtilerek; karşılıksız çek suçuna ilişkin davaların mahkemelerin iş yükünü gereksiz biçimde artırdığını, bunun neticesinde yargılamaların uzadığını, bu durumun da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde ifade edilen “makul süre” içerisinde yargılanma hakkının ihlalini oluşturduğu ifade edilmiştir.

Mülga 3167 sayılı kanunun ismi her ne kadar “Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun” ise de uygulamada kısaca “Çek Kanunu” olarak anılmaktadır. Bu nedenle yeni kanuna “Çek Kanunu” isminin verilmesi isabetli bulunmuştur (Donay, 2010: 24). Nitekim genel gerekçede “hamillerin korunması” şeklindeki özgülemenin kanunun amacını daralttığı belirtilmiştir¹⁶.

Kanunun gerekçesinde yasanın dilinin YTTK ile (Çek K. yasa- laştığında tasarı halindeydi) uyumlu olduğu¹⁷ belirtilmişse de, henüz yasalaşmamış kanunla özdeşlik kurulması ve değişmesi muhtemel yasaya atıfta bulunulması eleştirilmiştir (Donay, 2010: 25).

Çek K.’nun 6273 sayılı kanunla değiştirilmesinden önce, 5941 sayılı Çek K.’nun 5.maddesindeki adli para cezası ve güvenlik tedbiri yaptırımı dikkate alındığında, 5235 sayılı Yasanın 10. maddesi gereğince görevli mahkeme Sulh Ceza Mahkemesi olmuştur. 6273 sayılı kanunun getirdiği değişikliklerle, karşılıksız çek fiili için adli para cezası kaldırılarak idari yaptırım yoluna gidilmiş, yetkili merci olarak Cumhuriyet Savcılığı gösterilmiştir. Böylece yargı yolu değiştirilmiş, mahkemelerin iş yükü azaltılmıştır.

5941 sayılı Çek K. 6. maddesi ile düzeltme hakkı yerine etkin pişmanlık hükümleri getirilmiş, daha sonra 6273 sayılı kanunla 5/1.

¹⁶ TBMM, Dönem: 23, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, sh. 4.

¹⁷ TBMM, Dönem: 23, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, sh. 4.

maddede yapılan değişiklikle, idari yaptırım öngörüldüğünden, Çek K.'nun 6. maddesinde buna uygun olarak çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının kaldırılması düzenlenmiştir.

Çek K.'nun 2. maddesinde özellikle çek hesabının açılması ve çek defterlerinin verilmesi ile ilgili olarak *bankaların sorumlulukları* belirlenmiş ve banaklara başta araştırma yükümlülüğü olmak üzere çeşitli yükümlülükler getirilmiş, 3. maddede banka sorumluluk miktarları artırılmış ve 4. maddede bankalara bildirim yükümlülüğü getirilmiş, bankaların sorumlulukları ağırlaştırılmıştır¹⁸.

Kanunun genel gerekçesinde yeni Çek K.'nu gerekli kılan sebepler arasında *kara paranın aklanmasıyla terörün finansmanında* çekin önemli bir yerinin olduğu vurgulanmıştır¹⁹. Ancak kanunun bu yönü, mali konulara yönelerek asıl amacını yani çekin güvenilirliği ve hamillerin korunması amacını aşması (Pulaşlı, 2010: 8) ve CYK ve mehzaz hukuk sistemiyle uyumlu olmaması (Kaçak, 2010: 3) nedenleriyle eleştirilmiştir.

Çek, temel olarak alacak-verecek ilişkisine dayanır ve çekin ödenmesi esasen sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüğün yerine getirilmesidir (Şen, 2010: 15). Buna göre *karşılıksız çekte ilişkin adli para cezası* 5941 Sayılı Kanunun yürürlükte olduğu iki yıl da dahil olmak üzere çokça eleştirilmiştir. Eleştiriler ve kanunun yürürlükte kaldığı süredeki uygulama sonuçları da dikkate alınarak 6273 sayılı kanunla değişikliğe gidilme ihtiyacı duyulmuş ve adli para cezası kaldırılmıştır.

5941 Sayılı Çek K. ile *hamiline çek* ve çek hesabı daha sıkı denetime tabi tutulmuştur. Hamiline çekler kara para aklamada kullanılan en yaygın yollardan biridir. Bunun yanında vergi denetiminin zorluğu da kayıt dışını artıran bir etken olarak hamiline çeklerin daha sıkı kurallara bağlanmasını gerektirmiştir²⁰.

¹⁸ TBMM, Dönem: 23, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, sh. 5.

¹⁹ TBMM, Dönem: 23, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, sh. 3-4

²⁰ TBMM, Dönem: 23, Yasama Yılı: 4, Sıra Sayısı: 445, sh. 4

5941 SAYILI ÇEK K.'NDA BANKALARIN SORUMLULUĞU

5941 sayılı Çek K.'nda bankalara birtakım hukuki yükümlülükler getirildiği gibi, bu yükümlülüklerle ilişkin cezai müeyyideler de düzenlenmiştir. Aşağıda Çek K.'yla bankalara yüklenen hukuki sorumluluklar ve bu sorumluluklara ilişkin cezai müeyyideler açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Çek Hesapları, Çek Defterleri ve Bankanın Araştırma Yükümlülüğü

Bankalar, tacir olmaları nedeniyle ve Çek K. 2/1. maddesinin açık ifadesiyle, çek hesabı açılması ile ilgili olarak bu Kanunla kendilerine verilen görev ve yükümlülükleri yerine getirirken gerekli basiret ve özeni göstermelidirler. Bankaların çek hesabı açarken hesap sahibinin yasaklılık ve ekonomik durumuna ilişkin araştırma yapma yükümlülüğü ile bir takım belgelerin istenmesi, çek hesabının kapatılması, çek yaprağının içeriği ve çeklerin ne şekilde ve kim tarafından bastırılacağı Kanunun 2. maddesinde düzenlenmiştir.

1.1. Yasaklılık Durumunu Araştırma Yükümlülüğü

Çek K. m. 2/1'de bankalara, çek hesabı açarken öncelikle müşterinin çek hesabı açma yasaklısı olup olmadığını araştırma yükümlülüğü getirilmiştir. Çek K. m. 2/1'de; *"Bankalar, çek hesabı açılması ile ilgili olarak çek hesabı açtırmak isteyen yasaklı olup olmadığını bu Kanun hükümlerine göre araştırırlar..."* denilmektedir. Yine bu araştırmanın bir gereği olarak 2. Maddenin 2. fıkrasında müşteriden yasaklılık durumunun takibi için *"Bankalar, çek hesabı açtırmak isteyenlerin yasaklılık durumuna ilişkin adlî sicil kayıtlarını, ..."* müşteriden isteyeceği belirtilmiştir. 6273 sayılı kanunun 1. maddesiyle, 5941 sayılı Çek K. m. 2/2'de yer alan *"adlî sicil"* ibaresi *"Türkiye Cumhuriyet TCMB"* (TCMB) şeklinde değiştirildiğinden bankalar, yasaklılık durumunu TCMB'ndan gelen kayıtlara göre kendisi yapacaktır.

5941 sayılı Çek K.'nun 5. Maddesinde 6273 sayılı Kanunun 3. Maddesiyle yapılan değişikliğe göre cumhuriyet savcısı tarafından, her bir çekle ilgili olarak çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilir. Hali hazırda devam eden yargılamalara ilişkin

idari yaptırım kararı, kanuna eklenen geçici 3. madde gereğince; Soruşturma evresinde bulunan dosyalar hakkında Cumhuriyet Başsavcılığınca, Kovuşturma evresinde bulunan dosyalar hakkında mahkemece, idarî yaptırım kararı verilir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığında bulunan dosyalar hakkında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca, Yargıtay'ın ilgili dairesinde bulunan dosyalar hakkında ise ilgili dairece, bu Kanuna göre işlem yapılmak üzere dava dosyası hükmü veren mahkemeye gönderilir ve bu mahkeme tarafından duruşma yapılmaksızın karar verilir.

Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının bildirimi 5941 sayılı Çek K. m. 5/8'e göre UYAP(Adalet Bakanlığı Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi) üzerinden, TCMB'na ve TCMB tarafından bankalara bildirilecektir. Bankanın araştırma sorumluluğunun gereği olarak, çek hesabı açmak isteyen kişinin yasaklılık durumunu araştırmaması, açılan yeni hesap nedeniyle çek hamilinin zarara uğraması banka için hukuki sorumluluğu da gerektirebilmektedir²¹.

1.2. Bankanın Çek Hesabı Açılırken Müşterinin Ekonomik ve Sosyal Durumunu Araştırma ve Basiretli Davranma Yükümlülüğü

Çek K. m. 2/1'de bankalar, yasaklılık durumunu araştırmanın yanı sıra, müşterinin ekonomik ve sosyal durumunu da araştırmakla yükümlüdür. Madde 2/1. fıkra, "... ayrıca ilgili kişinin ekonomik ve sosyal durumunun belirlenmesinde gerekli basiret ve özeni gösterirler." demek suretiyle, müşterinin yasaklanmamış olmasının yanı sıra ekonomik ve sosyal durumunun da çek kullanmaya müsait olmasını aramaktadır.

Bankadan aranan, bankanın çek hesabı açmadan ve çek defteri vermeden tıpkı bir kredi müşterisi gibi, hesap sahibi hakkında istihbarat yapması ve ancak güvenilir kişilere çek defteri vermesidir(Donay, 2010: 45; Reisoğlu, 2003: 112). Banka, tüm bu araştırmaları yaparken gerekli basiret ve özeni gösterecektir. Burada kastedilenin basiretli bir tacirden beklenen basiret ve özen olduğunu

²¹ Y. 11. HD. 1.10.1992E. 4421/K. 9386, Aktaran Eriş, 2004, s. 739, Y. 4. HD. 1.10.2001E. 4516/K. 8762, Aktaran Eriş, 2004, s. 740

söyleyebiliriz. Nitekim Bankalar, TTK. Hükümlerine göre kurulmuş Anonim Şirketlerdir ve 5411 sayılı Bankacılık Kanunu madde 7/a gereğince "Anonim şirket şeklinde kurulması şarttır". Bu durumda bankalar aynı zamanda birer tacirdirler.

TTK m. 20/II' ye (YTTK 18) göre, "Her tacirin, ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir işadamı gibi hareket etmesi lazımdır". Yani, ticari işletmesiyle ilgili işlerde tacir, objektif özen ölçülerine tabi olup, bu özeni göstermemesinden bir zarar doğmuşsa, bundan sorumlu tutulur.

1.3. Hesap Sahibinden İstenecek Belgeler ve Saklama Yükümlülüğü

Çek K. m. 2/2. fıkrasına göre; Bankalar, çek hesabı açtırmak isteyenlerin yasaklılık durumuna ilişkin TCMB kayıtlarını, fotoğraflı nüfus cüzdanı, pasaport veya sürücü belgesi örneklerini, yerleşim yeri belgelerini, vergi kimlik numaralarını, tacir olanların ayrıca ticaret sicili kayıtlarını, esnaf ve sanatkâr olanların ise esnaf ve sanatkâr sicili kayıtlarını almak ve çek hesabının kapatılması hâlinde bunları, hesabın kapatıldığı tarihten itibaren on yıl süreyle saklamakla yükümlüdür.

TCMB kayıtları; Çek K.'nda 6273 sayılı kanunla değişiklik yapılmadan önce adli sicil kayıtlarının müşteriden alınması istenilmekteydi. 6273 sayılı kanunun 4. maddesiyle yapılan değişiklikten sonra yasaklılık kararlarına ilişkin kayıtların TCMB'nda tutulacağı düzenlenmiş ve araştırma yükümlülüğü yerine getirilirken TCMB kayıtlarının araştırılması istenilmiştir. Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının bildirimi Çek K. m. 5/8'e göre Adalet Bakanlığı Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi (UYAP) üzerinden, TCMB'na ve TCMB tarafından bankalara bildirilecektir. Bu bildirimler sayesinde bankalar doğrudan yasaklılık durumunu görebilecektir.

Çek K. m. 2/2'de sayılan belgelerin banka tarafından 10 yıl süreyle saklanması gerekmektedir. 10 yıllık saklama süresi hesabın kapatıldığı tarihten itibaren başlamaktadır. Hesap açık olduğu sürece bir zaman söz konusu olmayıp saklanma yükümlülüğü devam edecektir (Malkoç, 2010: 8).

Nitekim bankalar, tacir olmaları nedeniyle TTK. 68/1. madde (YTTK m. 82) gereğince defter, hesap ve kâğıtları 10 yıl saklama zorunluluğu bulunmaktadır. Çek K. 2. madde, TTK. 68/1. maddesiyle uyumlu olduğu gibi, 5411 sayılı Ban K. 42. maddesiyle de uyumludur. Ban K.'nun 42. maddesinde de bankacılık faaliyetine ilişkin belgelerin ve bu mümkün değilse sıhhatine zarar vermeyecek kopyalarının 10 yıl süreyle saklanacağı düzenlenmektedir.

1.4 Adres Bilgisinin Hamile Verilmesi Yükümlülüğü

Hamilin korunması ve haklarını talep edebilmesi için, çeki karşılıksız çıkan keşideciye ulaşabilmesi gerekmektedir. Bu da ilk anda keşideciye ait adres bilgisine ulaşabilmesi ile mümkündür. Bunun gereği olarak hamilin talebi üzerine bankalar, keşideciye ait adres bilgilerini hamile vermekle yükümlüdür.

Madde 2/2 gereğince; çekin karşılığının tamamen veya kısmen bulunmaması hâlinde, çek düzenleyenin bankaca bilinen adresleri, talebi hâlinde hamile verilir. Hamil tarafından istenilmesi durumunda, banka kayıtlarında mevcut keşidecinin tüm adreslerinin (Malkoç, 2010) verilmesi gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır.

Hemen belirtelim ki, karşılıksız çeki düzenleyenin ve adına çek düzenlenenin adresleri, ancak çekin kısmen veya tamamen karşılıksız çıkması halinde verilebilir ve bu bankacılık sırrının istisnasını teşkil etmektedir (Donay, 2010: 52). Bu koşullar oluşmadan verilmeleri halinde banka bakımından müşteri sırrıdır (5411 Sayılı Ban K. md. 73/3.). Ban K.'nun 159. maddesinde ise müşteri sırrının ihlali durumunda bir yıldan üç yıla kadar hapis ve bin günden ikibin güne kadar adli para cezası hükmolunacağını düzenlemektedir.

1.5 Bankaların Çek Hesabı Açılması, Çek Defteri Verilmesi ve Beyanname Alınmasına İlişkin Yükümlülüğü

Çek K. m. 2/3. çek hesabının ancak ilgililerinin, vekilin veya yasal temsilcinin imzasıyla açılabileceğini, çek hesabı açılırken ve çek defteri verilirken her defasında tacir veya esnaf ve sanatkâr olup olmadığı ile yasaklılık durumuna -tabiatıyla yasaklı olmadığına ilişkin beyanname verilmesini, tüzel kişilerde bu beyanın yönetim

organında görev yapanlar, temsilciler veya imza yetkilisi olanların yasaklı olmadığını içerecek şekilde verilmesini düzenlemektedir.

Bu fıkrada belirtilen beyannamenin doğruluğunun banka tarafından araştırılmasına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Beyannamede bilgilerin gerçeğe aykırı olması durumunda yalnız beyanname verenin 7/3. madde gereğince cezalandırılacağı göz önüne alındığında, bankaya bir araştırma yükümlülüğü yüklenmemiş olduğu, aksi durumda beyan sahibine bu cezanın uygulanmaması gerektiği düşünülmelidir (Malkoç, 2010: 18). Çek K. 2/3. çek hesabı açacak kişinin imzası alınmak suretiyle çek hesabının açılacağını düzenlemektedir. Buna göre sözleşme ıslak imzayla imzalanabileceği gibi, elektronik imzayla da imzalanma alanı bulacaktır (Malkoç, 2010: 19).

Bunun yanında 2. maddenin 6.7.8. ve 11. fıkraları dikkate alındığında çek hesabı açılırken ve çek defteri verilirken hesap sahibi müşterinin ve tedbiren bankaların, çek hesabının türünü belirlemeleri, buna göre açılacak hesap ve kullanılacak çek defterini seçmeleri gerekmektedir.

1.6. Çek Defterlerinin Basılması, Şekli ve İçeriğine İlişkin Yükümlülükler

5941 sayılı Çek K. m. 2/5. fıkra; "Çek defterleri bankalarca bastırılır." Hükmünü içermekte, madde ve gerekçesinde Bankacılık Kanunu'na atıf yapılmaktadır. Bu nedenle çek defterleri, 5411 Sayılı Ban. K'na göre banka sayılan kuruluşlar tarafından (Donay, 2010: 60) altıncı ve yedinci fıkra hükümlerine göre bastırılacaktır.

Buna göre; çek defterleri, faaliyet alanları ve türleri Ban. K.'nda sayılmış ve Ban. K.'na göre kurulmuş bankalarca bastırılır. Üçüncü maddede mevduat bankalarının yanı sıra Katılım Bankaları (Finans Kurumları) da banka olarak tanımlanmıştır. 3167 sayılı Çek K.'nun 3. maddesi de çek defterlerinin bankalarca bastırılacağını düzenlemekte ve ihlali halinde cezai yaptırım öngörmekteydi.

Çek defterlerinin baskı şekline ilişkin olarak Maliye Bakanlığı, Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye Katılım Bankaları Birliğinin görüşü alınarak TCMB tarafından Tebliğ yayımlanacağı belirtilmiş, buna

ilişkin 2010/2 sayılı tebliğ²², 20 Ocak 2010 Tarihli ve 27468 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır²³.

Fıkra metninden de anlaşılacağı üzere kanun üç ayrı çek türü düzenlemektedir (Malkoç, 2010: 31). Çek defterleri, bankalarca “tacir olan” ve “tacir olmayan” kişilere verilecek çekler ile “hamiline” düzenlenecek çekler açıkça ayırt edilebilecek şekilde tebliğde belirtilen esaslara göre bastırılır.

Tacir Çeki; gerçek veya tüzel kişi tacirler tacir çekini ancak, ticari işletmesiyle ilgili iş ve işlemlerinde keşide edebilecektir (Özgenç, 2010: 34). *Tacir kavramına hakiki (gerçek) kişi, tüzel(hükmi) kişi tacirler ve tacir sayılanlar dâhildir* (Kaçak, 2010: 69). Madde 2/11’de esnaf ve sanatkârların da 5941 Sayılı Kanunun uygulanması anlamında tacirler gibi kabul edileceği belirtilmiştir.

Tacir Olmayan Çeki; tacir olmayan kişinin düzenlediği çek veya tacir olmasına rağmen bir ticari ilişki çerçevesinde düzenlenmeyen çeklerdir. Bu çekin statüsü ‘tacir çek’inden farklı olacaktır.(Malkoç, 2010: 32-33).

Hamiline Çek; “tacir hamiline” ve “tacir olmayan hamiline” şeklinde basılacaklardır. “tacir” çekine ilişkin açıklamalar “tacir hamiline” çekler için ve “tacir olmayan” çeki ilişkin açıklamalar da “tacir olmayan hamiline” çekler için geçerlidir.

Hamiline çek defteri verilebilmesi için Çek K. m. 2/6’da belirtildiği üzere, *hamiline düzenlenecek çekler için sadece bu çeklere ilişkin işlemlerin işlendiği ayrı çek hesapları açılır*. Kanun koyucu, hamiline çek hesabı açılması mecburiyetini, kayıt dışının ve kara paranın aklanmasının engellenmesi amacıyla getirmiştir(Malkoç, 2010: 33). Bunun denetiminin sağlanması amacıyla da Çek K. m. 4/1’de bankalara bildirim yükümlülüğü getirilmiştir.

²² Çek Defterlerinin Baskı Şekline, Bankaların Hamile Ödemekle Yükümlü Olduğu Miktar İle Çek Düzenleme Ve Çek Hesabi Açma Yasağı Kararlarının Bildirilmesine Ve Duyurulmasına İlişkin Tebliğ -Sayı: 2010/2-(20 Ocak 2010 Tarihli Ve 27468 Sayılı Resmi Gazete’de Yayımlanmıştır.)

²³ 03.03. 2012 tarih ve 28222 Sayılı Resmî Gazete ile 6273 sayılı kanuna uygun değişiklik yapılmıştır.

TTK m. 692 (YTTK 780)'ye göre çekte bulunması gereken zorunlu unsurlara, Çekin Kanuni Unsurları başlığı altında değinilmiştir. Bunun yanında Çek K.'nun 2/7. maddesi gereğince, TTK'ndan ayrı olarak her çek yaprağının çek hesabının numarası, çek hesabının bulunduğu banka şubesinin adı, çek hesabı sahibi gerçek kişinin adı ve soyadı, tüzel kişinin adı, çek hesabı sahibi gerçek veya tüzel kişinin vergi kimlik numarası ve Çekin basıldığı tarihi(baskı tarihi) içermesi gerekmektedir.

6273 sayılı kanunla yapılan değişikliklerle Çek K. m. 2/7. fıkrasına (d) bendi eklenerek her çek yaprağının üzerine çekin "baskı tarihinin" yazılacağı düzenlenmiştir. Nitekim aynı kanunla yapılan değişikliklerle Çek K.'nun 3. maddesine 9. fıkra eklenmiş ve Çekin, üzerinde yazılı baskı tarihinden itibaren beş yıl içinde ibraz edilmemesi hâlinde, muhatap bankanın üçüncü fıkraya göre ödemekle yükümlü olduğu tutara ilişkin sorumluluğunun sona ereceği belirtilmiştir. Bu husus çek hamili için önemli olduğu kadar, muhatap banka için de önemlidir. Hamil, banka sorumluluk miktarını baskı tarihinden itibaren 5 yıl içerisinde talep etmelidir. Aksi takdirde bankanın ödeme zorunluluğu ortadan kalkmaktadır.

5941 sayılı Çek K. m. 2/9'da; "Türk Ticaret Kanunu'ndaki unsurları taşıması kaydıyla, düzenlenen çekin bu Maddede yer alan koşullara aykırı olması çekin geçerliliğini etkilemez." denilmek suretiyle, her çek yaprağının 7. ve 8. fıkrada yazılı unsurları taşımasa da geçerli olacağı düzenlenmiştir (Donay, 2010: 64).

1.7. Çek Hesabının Kapatılmasına İlişkin Yükümlülükler

Çek hesabı, Çek K. m. 2/10'a göre iki şekilde kapanmaktadır. Birincisi, çek hesabı sahibinin veya yasal temsilcisinin yazılı talebiyle; ikincisi, mevduat veya katılım fonu zaman aşımı süresinin dolmasıyla olmaktadır. Bunların yanında Çek K. 5/4. maddeye göre gerçek veya tüzel kişi hakkında çek hesabı açma ve çek düzenleme yasağı verildiğinde hesap kapatılacağından ve kullanılamayacağından üçüncü bir durum olarak yasaklılık hali sayılmaktadır.

2. Çekin İbrazında Bankaların Yükümlülüğü

2.1. Karşılığı Bulunan Çekin İbrazında Bankaların Yükümlülükleri

5941 sayılı Çek K.'nun m. 3/1. fıkrası, ilga edilen 3167 Sayılı Kanunun 4/2. fıkrasına tekabül etmektedir. 3167 sayılı kanunun 4/2. fıkrası da çekin muhatap bankaya ibrazını, ödeme yapılmadan önce vergi kimlik numarasının tespitini ve farklı şubeye ibrazı halinde karşılığının sorularak ödenmesini düzenlemektedir.

Çekin ödenmek üzere bankaya ibrazında bankanın inceleme yükümlülüğü bulunmaktadır(Kaçak, 2010: 234). İbraza ilişkin olarak "İbraz" başlığı altında açıklama yapılmıştı. Buna göre; TTK m. 692(YTTK 780)'de yazılı olan zorunlu unsurların yanı sıra, TTK m. 708(YTTK 796)'de yer alan ibraza ilişkin sürelerle ve TTK m. 713(YTTK 801)'e göre ciro silsilesine dikkat edilmelidir. Birinci fıkrada hamilin vergi kimlik numarasının tespiti istenmekle birlikte, gerçek kişiler için Vergi Kimlik Numaralarıyla T.C. Kimlik Numaraları birleşmiş olduğundan, bu nevi ibrazlarda kimlik numarasının tespiti yeterli olacaktır(Donay, 2010: 66).

2.2. "Karşılıksızdır" İşlemi ve Banka Sorumluluk Miktarlarının Ödenmesinde Bankaların Yükümlülükleri

Çek K. m. 3/2'de "karşılıksızdır" işlemine konu meblağın nasıl belirleneceği hususu düzenlenmiştir. Ancak bu düzenlemeyi diğer fıkralarla birlikte düşünmek gerekmektedir. Nitekim maddenin 3. fıkrası bankaların ödemekle yükümlü olduğu sorumluluk miktarını düzenlemekte ve 4. 5. ve 6. fıkralarda ise hangi durumda "karşılıksızdır" işleminin ne şekilde yapılacağı belirtilmektedir.

Bu durumda Çek K. m. 3/2 gereğince; bir çek yaprağına "karşılıksızdır" işlemi, bankanın ödemekle yükümlü olduğu miktar ve çek hesabında bir bakiye varsa (kısmi karşılık) bu meblağ çek meblağından düşüldükten sonra kalan miktar için yapılır. Ancak hamil tarafından banka sorumluluk miktarı ve kısmi ödemenin kabul edilmemesi durumunda 4. 5. ve 6. fıkralara göre "karşılıksızdır" işlemi yapılacaktır.

Buna göre, bir çek yaprağına “karşılıksızdır” işlemi uygulanırken her halükarda banka sorumluluk miktarının dışında kalan meblağ için “karşılıksızdır” işlemi yapılacaktır. Çekin meblağı banka sorumluluk miktarından az veya banka sorumluluk miktarı ile aynı ise veyahut kısmi karşılıkla birlikte banka sorumluluk miktarı çek miktarını karşılamakta ise çekin meblağı karşılandığından “karşılıksızdır” işlemi yapılamayacaktır.

Takasa ibraz muhataba ibraz gibidir. “Çekin bankaca takas odasına ibrazı, ödeme yerine ibraz sayılır”.²⁴ Ancak şu farkla ki, takasa ibraz edilen çekler için Çek K. 3/3. maddede belirtilen sorumluluk miktarları ödenmez. Ancak muhatap banka hamil lehine, sorumluluk miktarını onbeş günlük süre ile bekletir. Çek K. m. 8/4’e göre bu süre içerisinde hamil tarafından muhatap bankaya sorumluluk miktarının ödenmesi için bir talep gelmezse bankanın sorumluluğu kalmayacaktır.

Çek K.’nda 6273 Sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, 3. maddede 9. fıkra eklenmiştir. Bu fıkranın uygulamasına yönelik olarak, Çek K. 2. maddenin 7. fıkrasına (d) bendi eklenmiş ve çek yapraklarında “Çekin basıldığı tarih”inde bulunacağı belirtilmiştir. Buna göre, çek yaprağındaki baskı tarihine göre beş yıl geçtikten sonra banka sorumluluk miktarı istenemeyecektir.

3167 Sayılı Kanunda, banka sorumluluk miktarlarına ilişkin bir süre düzenlenmemiş, alacak zamanlaşımına ilişkin 10 yıllık sürenin uygulanacağı yargı kararlarıyla istikrar kazanmıştı. 6273 Sayılı Kanunla yapılan değişikliğe kadar 5941 sayılı Çek K.’nda da bu hususa ilişkin bir düzenleme bulunmamaktaydı. Çek sorumluluk miktarının, baskı tarihinden itibaren 5 yıl içerisinde ödenmesine ilişkin düzenleme bankalar lehine bir düzenlemedir. 5941 Sayılı Çek K., bankaların sorumluluğunu ağırlaştırmaya yönelik bir düzenleme olmakla beraber, çek sorumluluk miktarının baskı tarihinden itibaren 5 yıl ile sınırlanması kanunun çıkarılış amacına istisna bir düzenleme olmuştur.

²⁴ Y.10. CD.28.02.1992 E. 1360/K. 1730

2.3. "Karşılıksızdır" İşleminin Usûlü ve Bankaların Yükümlülükleri

Çek K. 3/4. fıkra, "karşılıksızdır" işleminin ne şekilde yapılacağı ve "karşılıksızdır" işleminin içermesi gereken bilgileri düzenlemektedir (Özgenç, 2010: 44). Buna göre; "karşılıksızdır" işlemi hamilin talebi üzerine yapılmakta ve hamilin talep etmemesi durumunda "karşılıksızdır" işlemi yapılmamaktadır (Malkoç, 2010: 55).

"Karşılıksızdır" işlemi çekin arka yüzüne çekin tahsil için bankaya ibraz edildiği tarih, hesap durumu, bankanın ödediği sorumluluk miktarı, ibraz eden gerçek kişinin adı ve soyadı, tüzel kişi adına tahsil edilmekte ise bu hususun yazılması ve banka görevlisi ile birlikte imzalanması suretiyle yapılır. Hamilin imzalamaktan kaçınması durumunda "karşılıksızdır" işlemi yapılmayacaktır. Ancak ibraz süresi içerisinde hamil, çeki yeniden ibraz ederek "karşılıksızdır" işlemini yaptırabilecektir (Malkoç, 2010: 56).

Çekin tahsil için ibrazıyla banka, hamilin bir talebi olmaksızın, sorumluluk miktarını derhal ödemek zorundadır. Bu durumda "karşılıksızdır" işlemi, sorumluluk miktarı düştükten sonra kalan miktar için yapılır. Yine çek hesabında kısmi karşılık olup da hamil kısmi ödemeyi kabul etmişse, ödenen miktar çek bedelinden düşüldükten sonra kalan miktar için "karşılıksızdır" işlemi yapılır. Hamilin, bankanın sorumluluk miktarını ve kısmi karşılığı kabul etmemesi durumunda "karşılıksızdır" işlemi çek bedeli esas alınarak yapılır. Tüm bu ödeme ve ödemeyi kabul etmeme durumları 5. ve 6. fıkralar da dikkate alınarak, çekin arka yüzüne yazılır, hamil ve banka görevlisi tarafından imzalanır.

Çek K. m. 3/5'e göre; çekin kısmi karşılığı olup da hamil tarafından bu kısmi karşılık ve banka sorumluluk miktarı reddedilirse ikinci fıkraya göre "karşılıksızdır" işlemi yapılır. Çekin üzerine ibraz tarihi ve ödememe nedeni yazıldıktan sonra hamil ve banka görevlisi imzalar. Bu durumda çekin ön ve arka yüzünün fotokopisi alınarak bankada saklanır, çek aslı hamile verilir. Çek hesabında hiç karşılığın olmaması ve hamilin banka sorumluluk miktarını talep etmesi halinde de beşinci fıkra gereğince çek aslı hamile verilir ve ön ve arka yüzünün fotokopisi bankada saklanır. Çek K. m. 3/6. fıkra hükmü, hamilin kısmi ödemeyi kabul etmesi durumunda çekin

aslının bankada saklanacağı ve onaylı suretinin hamile verileceği hükmünü içermektedir. Onaylı çek fotokopisi, asıl ve gerçek çek gibi işlemlere esas olabilme gücünü yasanın özel hükmünden almaktadır. Bununla birlikte adı geçen merciler, gerektiğinde çekin aslını bankadan isteyebilirler(Malkoç, 2010: 59).

Çek K. m. 3/7. fıkra gerekçesinde de belirtildiği gibi; hamile ödemenin gecikmesi durumunda bankanın ödeyeceği gecikme cezasının hangi hallerde uygulanacağı ve ne miktar için uygulanacağı düzenlenmiştir. Bu gecikme cezası hukuki bir yaptırımdır (Malkoç, 2010: 60). Gecikme bazen Çek K. 7/5. maddede düzenlenen karşılığın veya sorumluluk miktarının ödenmemesi suçunu oluşturabilmektedir.

Çek tutarı tam olarak hesapta var olduğu halde, ödeme geciktirilmişse % 03 oranı "çekin tutarı" üzerinden hesaplanacaktır. Hesapta hiç para bulunmuyorsa "banka sorumluluk miktarı" üzerinden hesaplanacaktır. Çek hesabında kısmi karşılık bulunuyor ve banka sorumluluk miktarı ödenecekse gecikme cezası "banka sorumluluk miktarı ve kısmi karşılığın toplamı" üzerinden hesaplanacaktır (Malkoç, 2010: 61).

3. Bankaların Bildirim Yükümlülüğü

5941 sayılı Çek K.'nin amacına uygun düzenlemelerden biri, hamiline çeklerin sıkı şekil şartlarına tabi kılınması, hamiline çek hesaplarının izlenmesi, bu hesaplar dışında hamiline çek düzenlenmesinin cezai müeyyidelere bağlanması ve tacir tüzel kişi faaliyetlerine ilişkin gerçek kişilerin çek düzenlemesinin izlenmesidir.

3.1. Hamiline Çek Hesaplarının Bildirilmesi Yükümlülüğü

Kanun koyucu Çek K. m. 4/1'de hamiline çek hesabı sahibine ilişkin bilgilerle, bu hesapların işleyişi, ödemeleri ve hesaba ilişkin bilgilerin Gelir İdaresi Başkanlığına bildirilmesini düzenlemiştir. Bununla kayıt dışı ekonominin, karaparanın aklanması ile terörün finansmanının önlenmesi²⁵ ve vergi kaçırmanın önlenmesi amaçlanmış (Donay, 2010: 74), böylelikle bir veri tabanı oluşturulması da

²⁵ TBMM, dönem: 23, yasama yılı: 4, sıra sayısı: 445, sh. s.4.

hedeflenmiştir(Şen, 2010: 68). Bu bildirimlere istinaden Gelir İdare- si tarafından vergi incelemesi söz konusu olabileceğinden Çek K.'nun dolaylı olarak Vergi Hukuku ile ilgisi ortaya çıkmakta- dır(Donay, 2010: 74). Kanun koyucu 4. maddeyle bankalara bildi- rim yükümlülüğü getirmişse de bu yükümlülüğe aykırılık halinde nasıl bir hukuki veya cezai yaptırım uygulanacağını düzenlememiştir.

3.2. Tacir Tüzel Kişi Faaliyetlerine Yönelik Gerçek Kişi Çek Hesaplarının Kullanılmasının Bildirilmesi Yükümlülüğü

Çek K. 4/2. fıkrada yapılan düzenlemeye göre, tacir tüzel kişi- lerin ticari hayatta tacir adına açılmış hesap olmasa da *fiilen kullan- dığı* çek hesaplarının hukuken tacir tüzel kişiye ait olacağı hükme bağlanmıştır. Bunun tespiti ise 'faaliyetlerle ilişkilendirme' kistası çerçevesinde değerlendirilmektedir.

"Kanunun gerekçesinde bu yönde bir düzenlemeye gidilmesin- in amacı, kişinin tacir sıfatıyla düzenleyeceği çek ile tacir olmayan kişinin düzenleyeceği çeki birbirinden ayırmak olarak belirtilmiştir. Bir diğer amaç ise, tacir tüzel kişilerin taraf olduğu ticari ilişkilerde, söz konusu tüzel kişiliğin borcuna karşılık, gerçek kişiler adına açıl- mış çek hesapları üzerinden çek düzenlenmesinin önlenmesidir. Böylece kanun koyucu, tüzel kişilerde 'perdenin aralanması' amacına uygun düşecek düzenleme yaparak, başkalarının arkasına sığın- mak suretiyle faaliyette bulunan tüzel kişilerin gerçek iş ve işlemleri- nin ortaya çıkarılmasını, ayrıca temelde hiçbir şeyden haberi olma- yan gerçek kişilerin de mağdur edilmemesini hedeflemiştir." (Şen, 2010: 68)

Çek K. 4/2. fıkra hükmü gereğince aşağıda sayılan hesaplar tacir tüzel kişiye ait sayılır ve söz konusu ilişkiye ilişkin emarelerin bulunması durumunda bankalar; Tacir tüzel kişinin veya tacir tüzel kişinin faaliyetleri ile ilişkilendirilmek kaydıyla,

- Tüzel kişinin gerçek kişi ortaklarının,
- Ortakların ilgili bulunduğu gerçek kişinin,
- Tüzel kişinin veya ortaklarının etkisi altında bulundurduğu gerçek kişinin,

- Tüzel kişinin yönetim organında görev alan gerçek kişilerin,
- Tüzel kişiyi temsil sıfatını taşıyan gerçek kişinin çek hesabı bilgilerini ve tacir tüzel kişiye ait olduğuna dair emareleri Gelir İdaresi Başkanlığı'na bildirir.

3.3. Hamiline Çek Defteri Kullanılmadan Hamiline Çek Düzenleyenlerin Bildirilmesi Yükümlülüğü

Çek K. m. 4/2'de bankaların, hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenlendiğini tespit etmeleri hâlinde, mevcut delilleriyle birlikte durumu, tespit tarihinden itibaren en geç bir hafta içinde cumhuriyet savcılığına ve Gelir İdaresi Başkanlığına bildirmekle yükümlü oldukları düzenlenmiştir.

Bu fıkra ile bankalara, hamiline çek defteri kullanılmadan hamiline çek düzenlenmesi durumunda bildirim yükümlülüğü getirilmektedir. *Bu düzenleme, çek yaprağı ayrımı ile paralel ve tamamlayıcı nitelikte bir düzenlemedir* (Şen, 2010: 69). Bu çekler, TTK hükümlerine göre geçerli olmakla beraber, Çek K. m. 7/9'a göre düzenleyen için cezai yaptırım öngörülmüştür. Çek K. 7/9. fıkroda hamiline çek yaprağı kullanmadan hamiline çek düzenleyen için cezai müeyyide öngörülmüş olsa da²⁶ bildirim yükümlülüğüne uymayan banka veya görevlisi için bir yaptırım düzenlenmemiştir.

4. Bankaların Çek Kanunu'ndaki Yükümlülüklerine Uymaması Halinde Uygulanacak Yaptırımlar

Çekin karşılığının bulundurulmaması ya da diğer bir ifade ile "karşılıksızdır" işlemine tabi tutulması nedeniyle uygulanacak cezai yaptırım, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmesi ve bu kararın kaldırılması, yine bu kararların UYAP üzerinden TCMB'na ve TCMB tarafından bankalara bildirilmesi ve görevli ve yetkili mahkeme hakkındaki hükümler 5. maddede düzenlenmiştir. Bu madde kapsamı dışında kalan cezai müeyyideler kanunun 7. maddesinde düzenlenmiştir. Çalışma konusu dışında kaldığı için 5.

²⁶ Madde: 7/9; Hamiline çek defteri yaprağını kullanmadan hamiline çek düzenleyen kişi, bu aykırılığı içeren her bir çekle ilgili olarak, "Cumhuriyet savcısı tarafından üçyüz Türk Lirasından üçbin Türk Lirasına kadar idarî para" cezası ile cezalandırılır..

madde üzerinde durulmamış, çalışma konusu ile ilgili diğer cezai hükümleri içeren 7. madde düzenlemeleri üzerinde durulmuştur.

Çalışma konusu dışında kalan 7. maddenin 1. fıkrasındaki, tacirin ticari işleriyle ilgili tacir olmayan çeki kullanması, madde 7/3. fıkrasındaki, madde 2/3'e göre bankaya gerçek dışı beyanda bulunulması, madde 7/6. fıkrasındaki, çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı olan kişinin çek düzenlemesi, madde 7/8. fıkrasındaki, çek defteri basmaya ve bastırmaya yetkili olanlar dışındakilerin çek defteri bastırması ve madde 7/9. fıkrasındaki, hamiline çek defteri olmadan hamiline çek defteri kullanılması hakkındaki cezai düzenlemelere değinilmemiştir.

4.1. Tacir Olmayan Kişiyeye Tacir Kişi Çek Defteri Verilmesi Suçu

Yeni Çek K.'nda, TTK'ndaki çeki ilişkin hükümlerde bir değişiklik yapılmamakla birlikte, "tacir çeki" ile tacir olmayan kişilere ait çekin hesabının açılması, şekli ve kullanılması arasında bir ayırım yapılmıştır. Tacir çeki, bir ticari ilişki ve tacir sıfatıyla düzenlenen ve münhasıran tacir kişiyeye özgü bir çektir(Pulaşlı, 2010: 63). Bu nedenle Çek K. 7/2. maddesi gereğince; Tacir olmayan kişiyeye tacir kişiyeye verilmesi gereken çek defteri veren banka görevlisi hakkında elli günden yüzelli güne kadar adlî para cezasına hükmolunur.

4.2. Kanuna Aykırı Şekilde Çek Defteri Verilmesi Suçu

Çek K. 7/3. maddede iki ayrı suç düzenlenmiş olup; birincisi 2/3. madde gereğince beyanname vermek zorunluluğu olan müşterinin gerçeğe aykırı beyanname vermesi suçudur. Bu suç çalışma konusunun dışında kalmakta olup; üzerinde duracağımız suç, 7/3. fıkranın 2. Cümlesinde düzenlenmiş olan kanuna aykırı çek defteri verilmesi suçudur.

Çek K. madde 7/3'ün 2. Cümlesiyle düzenlenen suçta suçun konusu, beyanname almadan "**çek defteri verilmesi**" veya beyanname alınmasına rağmen yasaklı kişiyeye ve yasaklı kişinin yönetim organında görev yaptığı, temsilcisi olduğu veya imza yetkilisi olduğu tüzel kişiyeye "**çek defteri verilmesidir.**" Burada söz konusu olan **mevcut çek hesabı üzerinden yeni çek defteri almak isteyen** hesap sahibinin, her defasında beyanname vermesi zorunluluğu ve bu zorunlu-

luğa aykırı olarak beyanname alınmaması veya beyanname alınmasına rağmen yasaklı kişiye veya görev yaptığı tüzel kişiye “çek defteri verilmesi” durumudur.

4.3. Talebe Rağmen Karşılıksızdır İşleminin Yapılmaması Suçu

Çek K. 7/4. fıkrası gereğince; Kısmen veya tamamen karşılığı bulunmayan çekle ilgili olarak, talebe rağmen, “karşılıksızdır” işlemi yapmayan banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Suçun oluşabilmesi için usulüne uygun ibraz ve usulüne uygun talep olmalıdır. Örneğin çekin suretinin bankaya ibrazı usulüne uygun ibraz değildir. Usulüne uygun ibraz veya talep olmazsa “karşılıksızdır” işlemi yapılamaz ve bu durumda suçtan bahsedilemez.

4.4. Hamile Ödeme Yapılmaması Suçu

Çek K. 7/5. fıkarda iki ayrı suç düzenlenmiştir. Birincisi **karşılığı olduğu halde ödeme yapmamak**, ikincisi ise **bankanın ödemesi gereken miktarı ödememektir**. Çek K. 7/5. fıkrası gereğince; karşılığı tahsil edilmek üzere bankaya ibraz edilen çekin karşılığının hesapta mevcut olmasına rağmen, hamile ödemede bulunmayan ya da bankanın kanunen ödemekle yükümlü olduğu miktarı hamile ödemeyen banka görevlisi, şikâyet üzerine bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

4.5. Yasaklı Kişi Adına Çek Hesabı Açılması Suçu

6273 Sayılı Kanunun 4. maddesiyle yapılan değişiklikten sonra yasaklılık kararlarına ilişkin kayıtların TCMB’nda tutulacağı düzenlenmiş ve araştırma yükümlülüğü yerine getirilirken TCMB kayıtlarının araştırılması istenilmiştir. Çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağının bildirim Çek K. m. 5/8’e göre UYAP üzerinden, TCMB’na ve TCMB tarafından bankalara bildirilecektir. Bu bildirimler sayesinde bankalar doğrudan yasaklılık durumunu görebilecektir. Çek K. 7/7. fıkrası gereğince; hakkında çek düzenleme ve çek hesabı açma yasağı kararı verilmiş olan kişi adına çek hesabı açan banka görevlisi, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

4.6. Saklama Yükümlülüğüne Aykırılık Suçu

Çek K. 7/10. fıkrası gereğince; 2. maddenin, sağlanması ve saklanması gereken bilgi ve belgelere ilişkin hükmüne aykırı hareket edilmesi veya çekin karşılıksız çıkması dolayısıyla hamili tarafından talep edilmesi üzerine düzenleyicinin banka kayıtlarındaki adreslerinin kendisine verilmemesi hâlinde, ilgili bankaya Cumhuriyet savcısı tarafından beşyüz Türk Lirasından beşbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir. Buna göre fıkroda düzenlenen kabahat üç farklı şekilde karşımıza çıkabilecektir.

Çek hesabı sahibinden sağlanması gereken belgeleri sağlamamak: Çek K. 2/2. fıkrasında sayılan belgeler sağlanmaksızın müşteriye çek hesabı açılması durumunda Cumhuriyet Savcısı tarafından Çek K. 7/10. fıkroda belirtilen **“500 Türk Lirasından 5000 Türk Lirasına kadar idari para cezası”** uygulanacaktır.

Saklanması gereken belgeleri saklamamak: Çek K. 2/2. fıkroda belirtilen sağlanması gereken belgelerin banka tarafından hesabın kapatıldığı tarihinden itibaren 10 yıl süreyle saklanması gerekmektedir. Bu fıkraya aykırılık durumunda 7/10. fıkrası uyarınca bankaya Cumhuriyet Savcısı tarafından **“500 Türk Lirasından 5000 Türk Lirasına kadar idari para cezası”** uygulanacaktır.

Çek düzenleyen hesap sahibinin adreslerini talebi halinde hamile vermemek: Hakkında “karşılıksızdır” işlemi yapılan çek hamillerinin talebi üzerine banka, düzenleyicinin banka kayıtlarındaki adres bilgilerini hamile vermek zorundadır. Buna uyulmaması durumunda Çek K. 7/10. fıkrası uyarınca banka tüzel kişiliğine Cumhuriyet Savcısı tarafından **“500 Türk Lirasından 5000 Türk Lirasına kadar idari para cezası”** uygulanacaktır.

SONUÇ

3167 Sayılı Kanuna getirilen eleştiriler ve ekonomik gelişmelerin getirdiği zorunluluklar nedeniyle yapılan 5941 sayılı Çek K. yeni düzenlemeler getirmiştir. Bu çerçevede yeni çek türleri getirilmiş ve tacir kişi çekleri ile gerçek kişi çekleri ayırma tabi tutulmaktan başka, hamiline çeke ilişkin ayrı düzenlemeler getirilmiştir. İleri düzenleme tarihli çeke ilişkin düzenleme yapılarak, uygulamada devam eden vadeli çek hukuki çerçeveye oturtulmuştur.

Ancak yeni Çek K.yla getirilen düzenlemeler nedeniyle çekin kullanımı sınırlandırılmıştır. Nitekim çekin kullanımına ilişkin getirilen yeni çek türleri ve bankalara getirilen yükümlülükler çek hesabı açılmasını zorlaştırmıştır. Bunun yanında tacir kişiler ve hamiline çek için getirilen yükümlülükler nedeniyle daha sınırlı bir çevre çek kullanabilecektir.

Yeni Çek K. düzenlenirken amacına uygun olarak Türk Ticaret Kanunu, Suç Gelirlerinin Aklanması ve Terörün Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanunun ve Türk Ceza Kanunu'na uyum sağlanmaya çalışılmıştır.

3167 sayılı Çek K.'na yöneltilen eleştirilerden biri de bankalara yeterince sorumluluk yüklenmemesidir. 5941 sayılı yeni Çek K.yla bankalara yeni sorumluluklar yüklenmiş ve çek sorumluluk bedeli gibi bir takım sorumlulukları da artırılmıştır. Bunun yanında banka görevlileri hakkında yeni cezai müeyyideler getirilmiştir.

Yeni Çek K.yla çek hesabı açılması zorlaştırılmış, bankaların sorumlulukları artırılmış ve cezai müeyyideler getirilerek bankalar için yüksek riskli bir alan haline getirilmiş, çek hesabı açmak zorlaşmış ve yeni çek türlerinin ihdasıyla çek kullanıcısı sınırlandırılmıştır. Tüm yükümlülük, risk ve sınırlamalar ticari hayatın en çok kullanılan kambiyo senedi olan çekin daha az kullanılabilir hale gelmesine neden olacaktır. Özellikle KOBİ ve orta ölçekli işletmeler tarafından çokça kullanılan çekten kaçış olacaktır. Bu da piyasada nakit kullanımını artıracak ve vergilerde azalma ve kayıt dışılığın artışına neden olacaktır. Kanun koyucu bunun aksine bir amaçla hareket etmiş

olsa da çekin kullanımında bir kaçış olacağı ve bunun da ekonomiye maliyetinin olacağı muhakkaktır.

3167 sayılı Çek K.'na getirilen eleştirilerden biri, nihayetinde borç ilişkisine dayanan, karşılıksız çek düzenleme fiilinden dolayı hapis cezasının uygulanmasıydı. Bu eleştiriler çerçevesinde 3167 sayılı Çek K.'nda 4814 sayılı kanunla değişiklik yapılarak, karşılıksız çek fiiline adli para cezası uygulanması öngörülmüştür. Ancak adli para cezasının ödenmemesi durumunda bu cezanın hapis cezasına çevriliyor olması yine eleştirileri dindirmemiştir.

5941 sayılı kanunda hapis cezasının kaldırılacağı beklenirken bu gerçekleşmemiş, ancak yaklaşık iki yıl sonra 6273 sayılı kanunla yapılan değişiklikle hapis cezası kaldırılmıştır. Karşılıksız çek düzenleme fiili idari yaptırıma bağlanmış, bankaların sorumluluğu artırılmıştır.

Yapılan bu son değişikliklerle birlikte, Çek K. çerçevesinde sorumluluk bankalara tevcih edilmiş, bankaların hukuki ve cezai sorumlulukları artırılmıştır. Bir defa daha belirtmek gerekir ki; bu durum bankaların daha sıkı kontrollere gitmesini sağlayacak ancak çek piyasasını daraltacak, ticari hayata olumsuz etkileri olacaktır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

BAHTİYAR Mehmet, **Kıymetli Evrak Hukuku** 7. Bası, İstanbul: Beta Basım Yayım, 2010.

DONAY Süheyl **Gerekçeli ve Açıklamalı Çek Kanunu**, İstanbul: Beta Basım A.Ş., 2010.

ERİŞ Gönen, **Açıklamalı Uygulamalı Çek Hukuku**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2004.

KAÇAK Nazif, **Yeni Çek Kanunu Şerhi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.

KENDİGELEN Abuzer, **Çek Hukuku** 2. Bası, İstanbul: Arıkan Basım Yayım, 2006.

MALKOÇ İsmail, **5941 Sayılı Çek Kanunu**, Ankara: Malkoç Kitabevi, 2010.

ÖZGENÇ İzzet, **Çek Kanunu** 3. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.

POROY Reha, Ünal TEKİNALP, **Kıymetli Evrak Hukuku Esasları** 18. Bası, İstanbul: Arkan Basım Yayım, 2007.

PULAŞLI Hasan, **Çek Hukuku ve İlgili Mevzuat**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2010.

REİSOĞLU Seza, **Çek Hukuku**, Ankara: 2011.

REİSOĞLU Seza, **Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Çek** 3. bası, Ankara: 2003.

ŞEN Ersan, **Yeni Çek Kanunu'nda Karşılıksız Çek Suçu ve Ceza Sorumluluğu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2010.

Sürelî Yayınlar:

DÜNDAR, Hamit; '**Kambiyo Senetlerinde Soyutluk (Mücerretlik) İlkesinin Yargıtay İçtihatlarıyla Birlikte İncelenmesi**', Terazi Aylık Hukuk Dergisi, Y. 3, S. 26, Ekim 2008,

İnternet Adresleri:

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü,
http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2009/ceza/ceza8.pdf

BİLGİN Mahmut, "**5941 Sayılı Çek Kanunu ve Uygulamalar**", 5941 sayılı Çek K. Paneli, Ankara, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2010
http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/cek_mahmut_bilgen.pdf

ÇEKER Mustafa, **Çek Ve Yeni Kanun Tasarısı**,
<http://www.cu.edu.tr/insanlar/mceker/%C3%A7ek%20ve%20yeni%20kanun%20tasar%C4%B1s%C4%B1-mustafa%20%C3%A7eker.doc>

KINACI Ali, "**5941 Sayılı Çek Kanunu'nda Düzenlenen Suçlar Ve Koruma Tedbiri Gerektiren Fiiller**" 5941 sayılı Çek K. Paneli, Ankara, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2010 http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/cek_ali_kinaci.pdf

FEYZİOĞLU Metin, **Sözleşmeden Kaynaklanan Yükümlülükler Nedeniyle Hürriyetin Kısıtlanması**,
http://www.internethukuk.com/index.php?option=com_content&view=article&id=67:sozlemeden-kaynaklanan-yuekuemlueluekler-nedeniyle-huerriyetin-kstlanmas&catid=49:ceza-hukuku&Itemid=82&limitstart=2

ÖZGENÇ İzzet, "**Yeni Çek Kanunu Üzerine Bir Deneme**", 5941 sayılı Çek K. Paneli, Ankara, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2010
http://www.hukuk.gazi.edu.tr/editor/dergi/cek_izzet_ozgenc.pdf

ULUSOY Erol, **Çek Kanunu Tüzel Kişilik Perdesini Aralıyor**,
http://iys.inonu.edu.tr/webpanel/dosyalar/1225/file/dr_erol.pdf

PİRTİNİ Ali Türker, **Vergi Kimlik Numarasında Yeni Uygulama Başladı**,
http://www.alomaliye.com/kasim_06/ali_pirtini_vergi_kimlik.htm (03/07/2011)

REİSOĞLU Seza, **"Yeni Çek Kanunu ve Hukuki Sorunlar"**, TBB/Yeni Çek K. ve Hukuki Değerlendirmesi Toplantısında Yapılan Sunum/ Prof. Dr. Seza Reisoğlu/29.12.2009
http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Konferans_Sunumlari/SR_yeni_cek_kanunu_ve_degerlendirilmesi_07012010.pdf